

Breiðdalsá og Beljandi í Breiðdal.

Árið 1944 var settur upp vatnshæðarmælir/^{við}Beljanda, en malareyri myndaðist framan við mælinn, svo að álestur gekk erfiðlega og þar við þóttist að löng leið var frá Brekkuborg, bæ gæzlumanns, á mæli- stað.

Síðastliðið sumar var mælirinn færður heim að túnfæti Brekkuborgar og rennsli árinna mælt. Mælt var (3 1/7 og 1/8) við þrjár mismunandi vatnshæðir og þegar mælt hefur verið á ný við lítið rennsli, er lykill tilbúinn, fyrr verður ekki hægt að reikna út heildar- eða meðal-rennsli árinna.

Úrkomusvæði Breiðdalsár hjá Beljanda er 146 km². Í Breiðdal er mikil úrkoma, einkum í hafátt, sem er í senn rök og hlý og kólnar og þóttist raki loftsins við hliðar hinna 1000 m háu fjalla, sem lykja um Breiðdalsá á þrjá vegu. Vatnsrennslið í fjöllum hagar sér líkt í Breiðdal, sem annarsstaðar á Austfjörðum, regn- og leysingavatn hleypur skjótt fram oft með skriðuslettum, en í þurrkatið eru allir farvegir þurrir.

En Breiðdalsá mótast ekki síður af öðrum faktor, sem er ein- kennandi fyrir úrkomusvæðið og gengur í gagnstæða átt. En það er hve sjálfur dalurinn er hallalítill, 25 km frá sjó er hæð yfir sjávarmál aðeins 100 m, og í dalsbotninum liggur þykkt lag af ruðningi úr fjallahlíðunum, sem bindur og geymir mikið vatn. Hjá Beljanda gengur kleppabelti þvert yfir dalinn. Þetta kleppabelti myndar fossinn Beljanda. Það er ekki breitt, sekkur skjótt í jörð, enda hallar jarðlögum í fjöllum beggja vegna Breiðdals niður á við og inn til landsins. Þessi klöpp er slétt og afar heilleg og innan við hana eru smá vötn og tjarnir.

Eins og sakir standa er lítið hægt að segja um vatnsmagnið. Þó mun ég ræða um vetrarrennslið. Þegar ég fór um Breiðdal, 22. marz, 1950, var rennslið nálægt 10 m³/sek, en það svarar til 70 l/sek pr km².

Lágreynslitímabil vetrarins '49-'50 var oft slitið sundur af suðaustlægrri átt, sem flutti rakt og hlýtt loft yfir úrkomusvæðið, svo að rennslið hefur ekki farið niður fyrir 15 l/sek pr. km², þ.e.a.s. 2.2 m³/sek og lengstaf mun herra.

En um rennsli síðast liðins vetrar gildir öðru máli, frostkaflar voru óvenju langir. Þann 8. nóv., sl. var S.A. stórrigning og mikið flóð í ánni, en eftir það gekk vetur í garð og dró ört úr ánni, enda helst þurr NA-læg átt. Þ. 17. des. brá til S-áttar að vísu nokkuð V-lægrar, en olli þó leysingu og vatnavöxtum, sem náði hámarki 20. s.m., svo dró úr rennslinu á nýjan leik, enda N-læg átt og rennslið fór niður í um 2 m³/sek. Þann 10. jan. kom SA-átt með þriggja stiga hita og skúraleiðingum og hélst rennslið um og yfir 2,5 m³/sek til 23. jan. en þá kom mikil leysing, sem hélst aðeins einn dag. Þ. 24. jan. náði N-átt yfirhöndinni á ný með nokkrum frostum til 30. jan. þá kom S-átt með rigningu og leysingu á láglandi. Þessir blotar höfðu lítil sem engin áhrif upp á héraði og í Skriðdal, en héldu alltaf töluverðu rennsli í Breiðdalsá.

Þann 6. febr. kom SA-átt og mikil leysing, en úr rennslum dróg skjótt aftur. Hitastig hélst nálægt frostmarki og átt NA-læg með eljum til fjalla en krapahriðum í botni dalsins. Þegar ég fór um Breiðdal 22. marz, 1950, var markalína milli hins auða og vatnssósa lands annarsvegar og hjarnbreiðunnar hins vegar í 300-350 m hæð, en nú sl. vetur þ. 25. febr. náði snælinan niður undir sjávarmál. Síðustu dagana í febr. var vindátt SV-læg og nokkur leysing á láglandi, enn vex áin lítið eitt en það varir ekki lengi. Í marzmánuði gengu forsthörkur og rennslið komst undir 1 m³/sek, að því er næst verður komið, að svo stöddu. Dagana 3. og 4. apríl var NA-rigning með tveggja stiga hita, vatnsmagn árinna drýgðist nokkuð, en það entist ekki lengi jarðvatnið var orðið mjög lágt og yfirborðsvatnið hljóp í gadd.

Þann 21. apríl kom SA-rigning og vorleysing hófst á láglandi.

Niðurstöður:

Í venjulegu árferði fær Breiðdalsá mikið leysingavatn að vetrinum til sökum þess, hve dalurinn liggur lágt, og lágrennslistímabilin eru stutt, alltaf rofin af SA-átt. Rennslið getur þó farið niður í um 2 m³/sek.

En sl. vetur myndar sérstöðu, yfir 30 daga, er rennslið um og undir 1 m³/sek.

Beljandi:

Um fossinn sjálfan get ég lítið sagt. Bóndinn Gísli Stefánsson á Brekkuborg sagði mér sl. sumar, að verkfræðingur sá, sem setti upp vhm 1944 hafi hallamælt hjá Beljanda. Nú hefur Vegamálastofnun tjáð mér, að Hannes heitinn Arnórsson hafi sett mælinn upp, en engin hallamæling er finnanleg í frumbókum hans. Svo að ætla má að engin hallamæling sé til af fossinum.

Beljandi er í tvennu lagi - tveir fossar - með á að gizka 150 m millibili og hæð þeirra samanlögð mun vera af starðargráðunni 10 m.

Hér með fylgja þrjár myndir af Beljanda.

Mynd nr. I. Heildaryfirlit. Á miðri myndinni, vinstra megin við ána sést maður ef vel er að gáð.

Mynd II. Efri fossinn

Mynd III. Efri fossinn

Eins og sést á mynd III er flatt land við Beljanda, einkum norðan við fossinn.

Stíflustæði er fallett á fossbrúninni, að vísu nokkuð breitt. Með 1-2 m stíflu myndast uppistaða sem nær inn fyrir neðan bæinn Brekkuborg. Hæð landsins norðan við fossin mun takmarka hæð uppistöðu stíflu á fossbrúninni, ef til kemur.

16. maí, 1951.

Sigurjón Rist